falun.se

Falu kommun

Prövning av barnets bästa

Gällande modersmålsundervisning

Innehåll

Bakgrund 2
Kartläggning och inhämtning av information 2
Barnen de berör 2
Lagstiftning 2
Kunskap om modersmålsundervisning 3
Elevernas syn 4
Andra aktörers syn på barnets bästa 4
Analys, bedömning och prövning 5
Rekommendationer och kompensatoriska åtgärder 6
Uppföljning 7
Referenser 7

Bakgrund

Under hösten 2025 genomfördes en intern utredning gällande organisationen av mottagning av nyanlända elever och modersmålsundervisningen i Falu kommun. Ett av förslagen i utredningen var att organisera om modersmålsundervisningen så att den alltid sker utanför den garanterade undervisningstiden och att ett kommunövergripande schema tas fram.

I samband med detta framkom också frågan om hur många år elever ska erbjudas modersmålsundervisning. Falu kommuns elever erbjuds i dag modersmålsundervisning under hela sin tid i skolan, från åk 1 i grundskolan till åk 3 gymnasiet. Enligt Skolförordningen och Gymnasieförordningen är huvudmannen skyldig att erbjuda modersmålsundervisning under sammanlagt högst sju år.

Modersmål är ett frivilligt ämne som läses utanför den ordinarie timplanen.

Barn- och utbildningsförvaltningen vill utreda vilka konsekvenser det får för eleverna om modersmålsundervisningen i stället begränsas och erbjuds högst nio år - från åk 1 till och med åk 9 i grundskolan alternativt från åk 4 i grundskolan till och med åk 3 på gymnasiet. Eftersom skol- och gymnasieförordningen säger ”sammanlagt sju år” och Falu kommun nu erbjuder 12 år valdes nio år som ett exempel däremellan.

Barn- och utbildningschefen har därför tagit initiativ till att en prövning av barnets bästa genomförs för att ta reda på vilka konsekvenser en eventuell begräsning av antal år elever erbjuds modersmålsundervisning kan få.

De barn/elever som berörs är samtliga elever som har rätt till modersmålsundervisning.

Kartläggning och inhämtning av information

Barnen de berör

Samtliga elever som har rätt till modersmålsundervisning i kommunala och fristående grund- och gymnasieskolor samt anpassad grund- och gymnasieskola berörs. Sammanlagt nästan 1000 elever har modersmålsundervisning i Falu kommun i dag.

Lagstiftning

Skollagen (2010:800) om rätten till modersmålsundervisning

Grundskolan - 10 kap 7§, anpassade grundskolan –11 kap 10§, gymnasieskolan – 15 kap 19§, anpassade gymnasieskolan – 18 kap 19§.)

En elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska ska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om

1. språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och
2. eleven har grundläggande/goda kunskaper i språket.

En elev som tillhör någon av de nationella minoriteterna ska erbjudas modersmålsundervisning i elevens nationella minoritetsspråk.

Skolförordning (2011:185) 5 kap 11–12§§ - Om huvudmannens skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning i högst 7 år.

11§ Om en elev ges modersmålsundervisning utanför den garanterade undervisningstiden, är huvudmannen skyldig att erbjuda eleven sådan undervisning sammanlagt högst sju läsår under elevens skoltid. Eleven ska dock erbjudas modersmålsundervisning under längre tid, om eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning.

Begränsningen enligt första stycket gäller inte nationella minoritetsspråk eller ett nordiskt språk.

12 § En elev som får modersmålsundervisning får med den begränsning som anges i 11 § fortsätta att delta i undervisningen, även om språket skulle upphöra att vara dagligt umgängesspråk för eleven.

Gymnasieförordning (2010:2039) 4 kap 18 § Om huvudmannens skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning i högst 7 år.

18 § Huvudmannen är skyldig att anordna modersmålsundervisning för en elev sammanlagt högst sju läsår under elevens skoltid. Eleven ska dock ges sådan undervisning under längre tid om eleven har särskilt behov av det.

Begränsningen till sju år gäller inte om undervisningen

1. ersätter undervisning i andra språkämnen än svenska, svenska som andraspråk och engelska,

2. anordnas som individuellt val, eller

3. anordnas med ett nationellt minoritetsspråk eller ett nordiskt språk som modersmål. Förordning (2023:654).

Bestämmelsen om högst sju läsår för modersmålsundervisning förefaller ha sitt ursprung i äldre regler om hemspråksundervisning. Något tydligt och uttryckligt motiv till varför gränsen bestämdes till just sju läsår har inte kunnat identifieras. Bestämmelsen förefaller ha förts vidare vartefter förordningar förnyas. Lagstiftaren har samtidigt behållit möjligheten till fortsatt undervisning när eleven har ett särskilt behov, vilket talar för att sjuårsgränsen är avsedd som en huvudregel snarare än en absolut tidsgräns.

Barnkonventionen

Artikel 2 – Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3 – Vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Artikel 6 – Barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling

Artikel 8 – Barn har rätt till sin identitet, sitt medborgarskap sitt namn och sina släktförhållanden.

Artikel 12 – Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.

Artikel 30 – Barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, eller som tillhör ett urfolk, har rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion.

Kunskap om modersmålsundervisning

År 2019 presenterades den statliga utredningen *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering - modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål* (SOU 2019:18). Utredningen innehåller en omfattande genomgång av nationell och internationell forskning och utgör ett centralt kunskapsunderlag i frågor som rör modersmålsundervisning i Sverige.

Utredningens forskningsöversikt visar att elever som får möjlighet att fortsätta utveckla sitt modersmål samtidigt som de lär sig svenska gynnas i sin språk- och kunskapsutveckling. Forskningen visar att utvecklingen av modersmålet och andraspråket samverkar och att språkliga kunskaper och begrepp kan överföras mellan språk. Merparten av de studier som redovisas visar också positiva samband mellan fortsatt utveckling av modersmålet och elevers studieresultat. Samtidigt konstaterar utredningen att det saknas vetenskapliga belägg för att fortsatt utveckling av modersmålet skulle ha negativa effekter på utvecklingen av svenska eller på andra skolresultat (SOU 2019:18).

Forskningsöversikten belyser även modersmålets betydelse för identitetsutveckling, självkänsla och känsla av tillhörighet. Modersmålet beskrivs som en viktig del av elevens personliga och kulturella identitet. Modersmålsundervisningen kan därför bidra både till elevens kunskapsutveckling och till utvecklingen av en trygg språklig och kulturell identitet (SOU 2019:18).

Sammantaget ger forskningsöversikten stöd för att modersmålsundervisning kan vara en viktig resurs för flerspråkiga elevers språk-, kunskaps- och identitetsutveckling. Forskningsgenomgången ger däremot inte stöd för att en begränsning av modersmålsundervisningen skulle medföra positiva pedagogiska effekter för eleverna. Samtidigt konstateras att forskningsunderlaget är begränsat när det gäller frågan om exakt hur många år undervisningen bör erbjudas för att ge bästa möjliga effekt (SOU 2019:18).

Utredningen har även undersökt elevers motiv för att delta i modersmålsundervisning. De motiv som lyfts fram är främst möjligheten att bevara och utveckla språket för kommunikation med familj och släktingar, men också språkets betydelse för identitet, kultur och tillhörighet. Modersmålet beskrivs vidare som betydelsefullt för elevens självbild och självförtroende. Utredningen pekar också på att samhälleliga föreställningar om olika språks status kan påverka elevers motivation att delta i undervisningen. Vissa elever upplever exempelvis att deras språk värderas lägre än andra språk, vilket kan påverka deras syn på det egna modersmålet (SOU 2019:18).

Utredningen konstaterar vidare att det endast är ett fåtal huvudmän som tillämpar bestämmelsen om högst sju års modersmålsundervisning. Exempel som lyfts fram är kommuner som begränsar ersättningen till fristående skolor till sju år eller där vårdnadshavare får välja under vilka år undervisningen ska genomföras. I vissa fall anses de tidiga skolåren vara viktigast, medan andra huvudmän bedömer att de senare skolåren är av större betydelse eftersom undervisningen då kan leda till betyg och påverka elevens meritvärde (SOU 2019:18, s. 207).

Elevernas syn

Sex gymnasielever som deltar eller har deltagit i modersmålsundervisningen i Falu kommun har fått möjlighet att lämna sina synpunkter om vilken betydelse modersmålsundervisningen har för dem och vilka konskenvenser en eventuell begräsning av antal år med modersmålsundervisning skulle kunna innebära. Fyra elever har lämnat skriftliga eller muntliga svar.

Det synpunkter som eleverna lämnat är att en fortsatt utveckling av modersmålet hjälper eleven att utvecklas i alla ämnen. Det första och andra språket stödjer varandra i lärandet. Det är viktigt att utveckla inte bara ett vardagsspråk utan också ett skolspråk i det första språket då man ofta använder sig av det i allt lärande.

Eleverna anser också att modersmålsundervisningen är viktig för att få kunskap om sitt eget ursprung och landets kultur. Att få möjlighet att fortsätta utveckla sitt modersmål är därmed viktigt för den egna identiteten. Elever med utländsk bakgrund i ett nytt land behöver få vara starka i sitt modersmål för att skapa en trygg identitet. Om man som elev inte känner sig tillräckligt kompetent vare sig i sitt första eller andra språk ställs man inför inre frågor om vem man egentligen är. Modersmålsundervisningen ger elever bättre självkänsla och självförtroende.

Att begränsa antal år får kanske inte förödande konsekvenser men det är viktigt att veta att alla år räknas precis som i alla ämnen. Att begränsa antal år med modersmålsundervisning skulle också kunna tolkas som diskriminering och ett försök till tvångsassimilering menar en elev.

En av eleverna beskriver ett exempel:

Om du kommer till Sverige i 7-årsåldern och ska börja i svensk skola har du bara ett vardagsspråk med dig på ditt modersmål, det är då svårt att lära sig både ett nytt vardagsspråk och samtidigt med det ett nytt skolspråk som du inte har hunnit tillägna dig på ditt modersmål. Språken stödjer varandra, man behöver använda det ena för att utveckla det andra.

Samma elev menar att det inte går att avgöra vilka skolår som är viktigast. De första åren är viktiga av utifrån exemplet som beskrivs ovan, men de senare åren, gymnasiet, är minst lika viktiga för den akademiska utvecklingen och det akademiska språket.

Elevernas medskick till beslutsfattare är att de förstår vad reglerna säger och vad skolan är skyldig att erbjuda men att det är viktigt att de vet att språkutvecklingen för många är väldigt viktig och att varje år räknas. Att ha samhällsmedborgare med goda kunskaper i flera språk är inte bara bra för eleven utan också för samhället. Att man i Sverige erbjuder modersmålsundervisning är fint och generöst och något man ska värna om. Det skapar också ytterligare gemenskap mellan människor.

Andra aktörers syn på barnets bästa

Specialpedagoger vid Barn- och elevhälsocentrum samt personal med erfarenhet av modersmålsundervisning har getts möjlighet att lämna synpunkter på modersmålsundervisningens betydelse för eleverna och vilka konsekvenser en begränsning av antalet år med modersmålsundervisning skulle kunna få.

De synpunkter som inkommit ger sammantaget en samstämmig bild av att modersmålsundervisningen har stor betydelse för elevers språk-, kunskaps- och identitetsutveckling. Ett välutvecklat modersmål beskrivs stärka elevernas förståelse,

begreppsutveckling och möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen i skolans olika ämnen. Modersmålet lyfts också fram som betydelsefullt för elevernas trygghet, motivation, självkänsla och känsla av tillhörighet.

Flera av de som svarat hänvisar till forskning om flerspråkighet som visar att utvecklingen av modersmålet och svenska språket stödjer varandra samt att elever som deltar i modersmålsundervisning generellt har bättre förutsättningar att nå skolans kunskapsmål. Det framförs att forskningen inte ger stöd för att begränsningar av modersmålsundervisningen skulle medföra positiva effekter för eleverna. Tvärtom bedöms undervisningen vara betydelsefull både under de tidiga skolåren då grundläggande läs- och skrivförmåga utvecklas och under de senare skolåren då kraven på ett mer akademiskt språk ökar.

De som lämnat synpunkter bedömer att en begränsning av modersmålsundervisningen skulle innebära negativa konsekvenser för eleverna. Särskilt lyfts konsekvenser för elever som kommit till Sverige senare under skolgången, elever som använder flera språk parallellt samt elever som av olika skäl behöver längre tid för sin språkutveckling. Det framhålls också att de språkligt sköra eleverna löper en ökad risk att inte nå kunskapsmålen om tillgången till modersmålsundervisning begränsas.

De bedömer också att negativa konsekvenser för elevernas lärande, språk- och identitetsutveckling är svåra att kompensera i efterhand. Synpunkterna betonar även vikten av att beslut utgår från barnets bästa, elevernas rätt till likvärdig utbildning och möjligheten att utveckla och bevara sitt språk. En begränsning av modersmålsundervisningen bedöms kunna påverka likvärdigheten genom att vissa elevgrupper får sämre förutsättningar än andra att utveckla sitt modersmål och nå utbildningens mål.

Analys, bedömning och prövning

Konsekvenser för eleverna

Forskning och de synpunkter som lämnats av berörda elever talar sammantaget för att modersmålsundervisningen har betydelse för elevers språk-, kunskaps- och identitetsutveckling. En begränsning av möjligheten att delta i modersmålsundervisning från tolv till nio år innebär att undervisningstiden minskar med cirka en fjärdedel för de elever som i dag deltar under hela sin skolgång.

Konsekvenserna bedöms vara särskilt stora för de elever som kommit till Sverige senare under skolgången, elever som använder flera språk parallellt, elever som av olika skäl behöver längre tid för sin språkutveckling elever och mer språkligt sköra eleverna. För dessa grupper kan fortsatt utveckling av modersmålet vara av särskild betydelse för att tillgodogöra sig undervisningen och utveckla en trygg språklig identitet.

Osäkerheter i kunskapsläget

Det finns begränsad forskning om vilken betydelse den exakta omfattningen av modersmålsundervisning har över tid. Det har inte gått att identifiera forskning som specifikt undersöker konsekvenserna av att minska undervisningstiden. Det går därför inte att med säkerhet fastställa hur stora effekterna skulle bli för elevernas kunskapsutveckling. Däremot har det inte heller identifierats forskning som visar att en sådan begränsning medför positiva pedagogiska effekter för eleverna.

De positiva konsekvenser som har identifierats vid en begränsning av modersmålsundervisningen är huvudsakligen de för huvudmannen ekonomiska. En minskning av undervisningstiden bedöms på sikt kunna minska kostnaderna för verksamheten. Analysen har däremot inte identifierat några direkta positiva konsekvenser för de barn som berörs av beslutet.

Barnkonventionen

Utifrån artikel 3 i barnkonventionen ska barnets bästa komma i främsta rummet vid beslut som rör barn. Forskningen, de berörda elevernas synpunkter och professionernas bedömningar talar sammantaget för att fortsatt möjlighet till modersmålsundervisning under hela skolgången bäst tillgodoser barnets intressen.

Bedömningen är vidare att modersmålsundervisningen bidrar till barns möjligheter att utveckla och bevara sin identitet, vilket också är relevant i förhållande till artikel 8 i barnkonventionen. För elever med annan språklig bakgrund än svenska har undervisningen även betydelse för möjligheten att utveckla och använda sitt språk i (artikel 30).

De elever som hörts inom ramen för analysen har uttryckt ett tydligt stöd för fortsatt modersmålsundervisning. Deras synpunkter har därför beaktats i enlighet med artikel 12.

Bedömning

Sammantaget bedöms en begränsning av modersmålsundervisningen till exempelvis nio år medföra en risk för negativa konsekvenser för elevers språk-, kunskaps- och identitetsutveckling. Forskning, elevernas synpunkter och professionernas bedömningar talar för att fortsatt möjlighet till modersmålsundervisning under hela skolgången är det alternativ som bäst överensstämmer med barnets bästa. De positiva effekter som identifierats av en begränsning är främst ekonomiska för huvudmannen, medan motsvarande positiva konsekvenser för barnen inte har kunnat identifieras. Vid avvägningen mellan barnets bästa och de eventuella ekonomiska och organisatoriska fördelar som en begränsning kan medföra bör barnets bästa vara avgörande.

Det är också viktigt att betona att en eventuell begränsning inte kan gälla elever som läser nationella minoritetsspråk eller ett nordiskt språk. (Skolförordning (2011:185)).

En eventuell begränsning innebär också att bedömningar enligt nedan kommer att behöva göras:

Eleven ska dock erbjudas modersmålsundervisning under längre tid, om eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning. (Skolförordning (2011:185)).

Handlingsalternativ

Alternativ 1

Fortsatt möjlighet till modersmålsundervisning under hela skolgången.

Positiva konsekvenser för eleverna:

- Bibehållna möjligheter till språk-, kunskaps- och identitetsutveckling.
- Ingen förändring för elever och vårdnadshavare.
- Fortsatt möjlighet till betyg i modersmål under gymnasietiden.

Negativa konsekvenser för eleverna:

- Inga identifierade

Alternativ 2

Modersmålsundervisning begränsas till nio år.

Positiva konsekvenser för eleverna:

- Inga identifierade

Negativa konsekvenser för eleverna:

- Minskad undervisningstid för elever.
- Risk för negativa konsekvenser för vissa elevers språk-, kunskaps- och identitetsutveckling.

Rekommendationer och kompensatoriska åtgärder

Rekommendationer

Barn- och utbildningsförvaltningens bedömning är att elevernas möjlighet att delta i modersmålsundervisning inte ska begränsas.

Bedömningen grundar sig på att forskning, elevernas synpunkter och professionernas bedömningar sammantaget visar att modersmålsundervisning med största sannolikhet bidrar positivt till elevers språk-, kunskaps- och identitetsutveckling. Analysen, som har utgått från en begränsning till nio år, har inte identifierat några positiva konsekvenser för eleverna av en begränsning av undervisningstiden.

Kompensatoriska åtgärder

Om det trots denna bedömning fattas beslut som begränsar modersmålsundervisningen bör kompensatoriska åtgärder vidtas för att minska de negativa konsekvenserna för berörda elever. De svarande har inte lämnat några förslag på kompensatoriska åtgärder.

Nedan listas några förslag på kompensatoriska åtgärder. Det kan finnas anledning att tillsammans med professionen vidare se över om fler åtgärder behöver vidtas.

1. Individuell prövning av särskilt behov

Rutiner bör utarbetas för att identifiera och bedöma elever som kan ha rätt till fortsatt modersmålsundervisning utifrån bestämmelsen om särskilt behov i skolförordningen och gymnasieförordningen.

2. Information om fortsatt undervisning vid särskilda behov

Elever och vårdnadshavare bör ges tydlig information om vilka möjligheter som finns till fortsatt undervisning vid särskilt behov och vilka alternativa stödinsatser som kan erbjudas.

3. Särskilt fokus på nyanlända elever

Nyanlända elever och deras vårdnadshavare bör särskilt uppmärksammas och informeras om kommunens rutiner.

Nyanlända elevers behov behöver också prövas enligt punkt 1.

Uppföljning

De elever som deltagit i ”prövning av barnets bästa ska informeras om de eventuella beslut som fattats. Återkopplingen bör beskriva vilket beslut som fattats, vilka överväganden som gjorts och hur elevernas synpunkter har beaktats i beslutsprocessen. Återkopplingen bör genomföras via ansvarig för genomförandet av ”prövning av barnets bästa” efter att beslutet fattats.

Referenser

SOU 2019:18. *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering. Modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål*. Stockholm: Statens offentliga utredningar